

користування земельною ділянкою, наданою йому для забудови (ч. 4 ст. 415 ЦК); якщо на земельній ділянці збудовані промислові об'єкти, договором може бути передбачено право власника земельної ділянки на одержання частки від доходу землекористувача (ч. 1 ст. 414 ЦК); договір може визначати обсяг прав власника щодо володіння та користування земельною ділянкою, «право забудови» якої він передав суперфіціарію (ч. 2 ст. 414 ЦК). На появу у цивільному праві України такого роду правовідносин — речових прав, обтяжених зобов'язаннями, — звертали увагу давно, проте їх правова природа потребує подальших наукових досліджень.

ЦИБУЛЬСЬКА О. Ю.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри цивільного права, кандидат юридичних наук, доцент

ЗАПОВІДАЛЬНИЙ ВІДКАЗ ТА ПРАВО НА ОБОВ'ЯЗКОВУ ЧАСТКУ

Можливість встановлювати в заповіті заповідальний відказ передбачена ч. 1 ст. 1237 ЦК України (Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40—44. — Ст. 356.). Суб'єктами правовідносин, що виникають внаслідок заповідального відказу, є обтяжений відказом спадкоємець (спадкоємці) за заповітом, який згідно з ч. 1 ст. 1238 ЦК України зобов'язаний вчинити дії щодо передання відказоодержувачеві у власність або за іншим речовим правом майнового права або речі, що входить або не входить до складу спадщини, і, безпосередньо, відказоодержувач (відказоодержувачі) (Цибульська О. Ю. Правове становище відказоодержувачів за заповідальним відказом / О. Ю. Цибульська // Актуальні проблеми держави і права : збірник наукових праць. — Одеса : Юридична література, 2009. — Вип. 51. — С. 33.).

Так, ч. 1 ст. 1235 ЦК України встановлено, що заповідач може призначити своїми спадкоємцями одну чи декілька фізичних осіб, незалежно від наявності у нього з цими особами сімейних, родинних відносин, а також інших учасників цивільних відносин. Ця норма закріплює принцип свободи заповіту, який, зокрема, передбачає право спадкодавця заповідати своє майно будь-яким особам, а саме: фізичним особам, які входять до кола спадкоємців за законом, при цьому заповідач не пов'язаний їх черговістю; фізичним особам, які не входять до кола спадкоємців за законом, незалежно від того, чи є в живих хто-небудь

із числа законних спадкоємців, чи ні; юридичним особам будь-яких форм власності та організаційно-правових форм, а також суб'єктам публічного права (Васильченко В. В. Коментар Книги шостої Цивільного кодексу України «Спадкове право» / В. В. Васильченко // Довідник нотаріуса. — 2006. — № 1. — С. 18–20, 49.).

Актуальним є питання визначення меж вчинення дій, передбачених заповідальним відказом, якщо спадкоємцем за заповітом, на якого покладено обов'язок виконати такі дії, призначено спадкоємця, який має право на обов'язкову частку. Сутність цього права полягає в тому, що особи, зазначені в ч. 1 ст. 1241 ЦК України (малолітні, неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти спадкодавця, непрацездатна вдова (вдівець) та непрацездатні батьки) за наявності заповіту, але незалежно від його змісту спадкують половину частки, яка належала б кожному з них у разі спадкування за законом.

Відповідь на зазначене питання можна отримати, дослідивши ч. 3 ст. 1241 ЦК України, згідно з якою будь-які обмеження та обтяження, встановлені у заповіті для спадкоємця, який має право на обов'язкову частку у спадщині, дійсні лише щодо тієї частини спадщини, яка перевищує його обов'язкову частку. Отже, будь-які обмеження та обтяження, в тому числі й дії за заповідальним відказом, будуть дійсними лише щодо тієї частини спадщини, яка перевищує його обов'язкову частку (Гражданский кодекс Украины : научно-практический комментарий / [Е. О. Харитонов, И. И. Кучеренко, Е. И. Харитонova и др.] ; под ред. Е. О. Харитонova; Н. Ю. Голубевой. — [6-е изд., с измен. и доп.]. — Х. : Одиссей, 2008. — С. 1211.).

Не менш цікавою є ситуація, коли відказоодержувачами можуть бути призначені особи, які мають право на обов'язкову частку. За загальним правилом відказоодержувачами згідно з ч. 2 ст. 1237 ЦК України можуть бути будь-які особи, як ті, що входять, так і ті, що не входять до кола спадкоємців за законом. Проте потребує аналізу положення про можливість отримання статусу відказоодержувача, крім спадкоємців за законом, спадкоємцями, які мають право на обов'язкову частку (Спадкування за законодавством України. Коментар. Судова практика // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. — 2008. — № 4. — С. 60; Гражданский кодекс Украины : научно-практический комментарий / [Е. О. Харитонов, И. И. Кучеренко, Е. И. Харитонova и др.] ; под ред. Е. О. Харитонova; Н. Ю. Голубевой. — [6-е изд., с измен. и доп.]. — Х. : Одиссей, 2008. — С. 1208.).

Як вбачається із наведеного ч. 2 ст. 1237 ЦК України переліку, можливість спадкоємців за правом на обов'язкову частку стати відказоодержувачами окремо не визначена. Разом із тим, така можливість встановлена ч. 2 ст. 1241 ЦК України, згідно з якою до обов'язкової частки

у спадщині зараховується вартість заповідального відказу. Із зазначеного можна зробити висновок, згідно з яким спадкоємці за правом на обов'язкову частку можуть мати подвійний статус: безпосередньо спадкоємця і водночас відказоодержувача. А тому внаслідок прийняття заповідального відказу розмір частки такого спадкоємця має відповідним чином зменшуватися на вартість відказу (Спадкування за законодавством України. Коментар. Судова практика // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. — 2008. — № 4. — С. 61.). Таким чином, при визначенні розміру обов'язкової частки у спадщині враховується вартість заповідального відказу. Аналогічне роз'яснення міститься також в абз. 2 п. 19 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування» від 30.05.2008 р. № 7 (Про судову практику у справах про спадкування : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 № 7 // Вісник Верховного суду України — 2008 р. — № 6. — Ст. 17).

Окремі аспекти та висновки, наведені в межах цієї роботи, можуть бути предметом подальших наукових досліджень відповідних категорій та явищ в спадковому правонаступництві.

АДАХОВСЬКА Н. С.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри цивільного права, кандидат юридичних наук

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО УПРАВЛІННЯ СПАДЩИНОЮ

Правові аспекти використання майна до моменту його успадкування стають для України все частіше актуальними. Дане питання врегульовано чинним Цивільним кодексом України, цікавим, на думку автора, для багатьох буде запропонована характеристика дореволюційного законодавства, а саме способів утримання спадкового майна в належному стані до моменту прийняття спадщини чи до появи спадкоємців.

Договір управління спадковим майном, який міститься у чинному Цивільному кодексі України істотно відрізняється від договору, що існував в дореволюційному законодавстві, як опіка над спадковим майном.

Так, опіка над спадковим майном застосовувалася у випадках спору про недійсність заповіту, неявки спадкоємців або у разі спору про поділ. У цьому полягає одна з відмінностей дореволюційного від сучасного українського законодавства. Порядок охорони майна полягав